



Křížek u svatého Jána

v
Úbislavicích



Závěrečná restaurátorská zpráva

Jindřich Beneš

2024





I. Lokalizace objektu:

1. Okres: Jičín
2. Obec: Úbislavice
3. Adresa:
4. Bližší určení místa: na hřebenové cestě od Zboží na Špici, jiho-západně od kostela
5. Poloha katastru: parcelní číslo 1412 v katastru Úbislavice
6. GPS: 50.4738125N, 15.4572794E
7. Název objektu, jehož součástí je rest. dílo: Křížek u sv. Jána

II. Údaje o objektu:

1. Autor: neznámí
2. Sloh / Datování: pozdní baroko 1774 (nápís na přední straně soklu)
3. Materiál: pískovec (dva druhy)
4. Rozměry: výška 200 cm, půdorys 89 x 56 cm

III. Popis objektu:

Historie:

„Socha zde stála do 29. 12. 1921, kdy byla poničena a svržena. Četnictvu se tehdy nepodařilo pachatele vypátrat. Zápisy pojednávající o této události uvádí, že některé menší části sochy si pachatel či pachatelé tehdy odnesli sebou. Mezi těmito částmi měla být i světcova hlava. Útok na sochu (toho večera byla poničena také socha sv. Jana Nepomuckého u Zlámalů) se dá připsat tehdejší náladě ve společnosti po vzniku republiky, která byla namířená proti tomuto světci pro jeho oblibu v době baroka, které je u nás spojeno s rekatolizací, jako "patronu temna". Pozůstatky sochy zde ležely až do roku 1935 (majitel usedlosti čp. 41 prý neměl finanční prostředky na opravu sochy), kdy dal tehdejší farář Adolf Morávek na vlastní náklady opravit podstavec původní sochy a u sochaře p. Zikše ze Zboží objednal nový sv. Kříž, který byl následně osazen na původní podstavec. Vysvěcen pak byl kříž v září 1935. Ještě z léta 1941 máme informace o tom, že zde kříž stál. V nadcházejících desetiletích se ale kříž ztratil a na místě zůstal opět jen starý podstavec. Otázkou tedy zůstává, co se s křížem stalo. Jistě indicie napovídají, že zde mělo být uskladnění dřeva po těžbě nedalekého lesa. Při manipulaci se dřevem pak mohlo dojít k poničení či zničení kříže a následně nemuselo být povoleno ho znovu vztyčit, tak jako tomu bylo v případě sv. Veroniky na České Proseči. To už jsou ale pouze spekulace. Snad se nám někdy podaří odhalit osud onoho kříže, který dal roku 1935 vyrobit a následně pak posvětil farář Adolf Morávek.“

(informace pan starosta Úbislavic Ivan Plachý)

„Na tomto místě, kde se setkávaly polní cesty, stála mezi léty 1774 a 1921 socha sv. Jana Nepomuckého. Donátorem této sochy a majitelem pozemku byl tehdejší úbislavický rychtář Jan Wagenknecht z usedlosti čp. 41. V roce 1837 byla socha v dobrém stavu a v roce 1876 byla opravena. Jan Nepomucký coby oblíbený světec v době baroka, kdy u nás probíhala rekatolizace, se po vzniku republiky stal „patronem Temna“. Patrně i z tohoto důvodu byla socha ve čtvrtek večer 29. prosince 1921 neznámým pachatelem svržena a rozbita. Některé její části (hlava) byly pachatelem odneseny. Četnictvo tehdy pachatele nevypátralo. Během stejné noci byla poškozena také socha sv. Jana Nepomuckého na Stavě u mlýna (čp. 24).

Až do roku 1935 zde ležely zbytky sochy sv. Jana Nepomuckého, protože majitel pozemku prý neměl dostatek financí na její obnovu. Tehdy dal místní farář Adolf Morávek na svůj náklad opravit rozbitý podstavec z roku 1774 a zhotovit nový sv. kříž od sochaře Antonína Zikše ze Zboží. Dne 1. září 1935 byl kříž farářem Morávkem posvěcen a vykonána u něho pobožnost. Patrně někdy v druhé třetině 20. století byl kříž opět poničen či odvezen. Poslední písemná zmínka o novém kříži je z léta 1941. Poté prameny mlčí. Máme pouze indicii o tom, že po druhé světové válce mělo být v okolí kříže uskladněné vytěžené dřevo z okolních lesů. Tehdy tak mohlo dojít k svržení kříže, který již nebyl obnoven. V roce 2024 byl původní podstavec u příležitosti 250 let od vztyčení sochy sv. Jana Nepomuckého opraven a na něj umístěn nový kovový kříž. „

(Římskokatolická farnost Nová Paka, Pamětní kniha kolatury Úbislavice (1836-1955), s. 182, 372, 398-399, 434.)
(SOKA Jičín, fond Archiv obce Úbislavice (neusp.), Soupis starožitností a památek v naší obci 1941.)

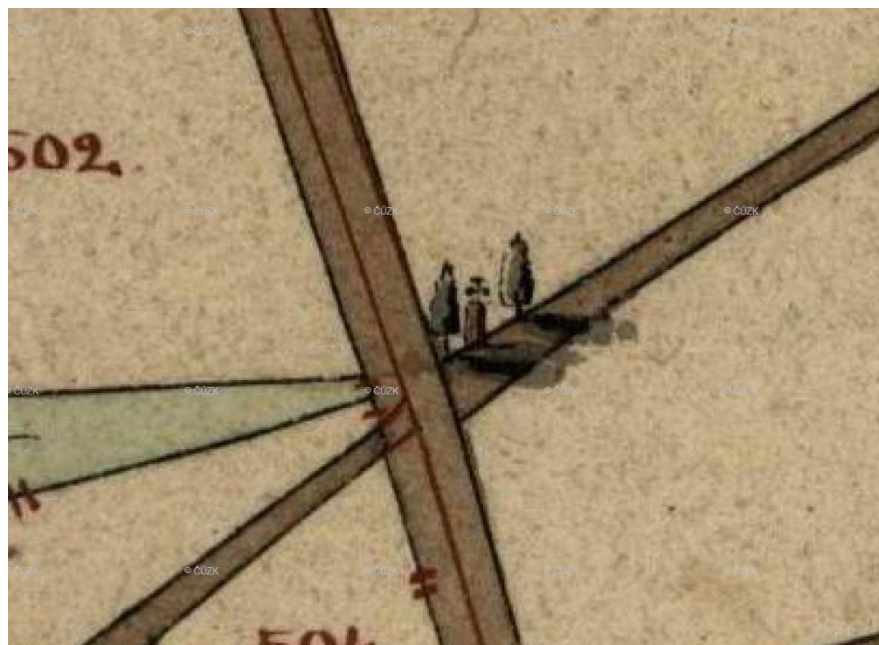
„V polích na straně jihových. Stojí kříž z nejnovější doby, na jehož zadní straně je v kameni vytesaný nápis: Z nákladu Jana Wagenknechta rychtáře Úbislavického. Anno 1774.“

(SOKA Jičín, fond Archiv obce Úbislavice (neusp.), Soupis starožitností a památek v naší obci 1941.)

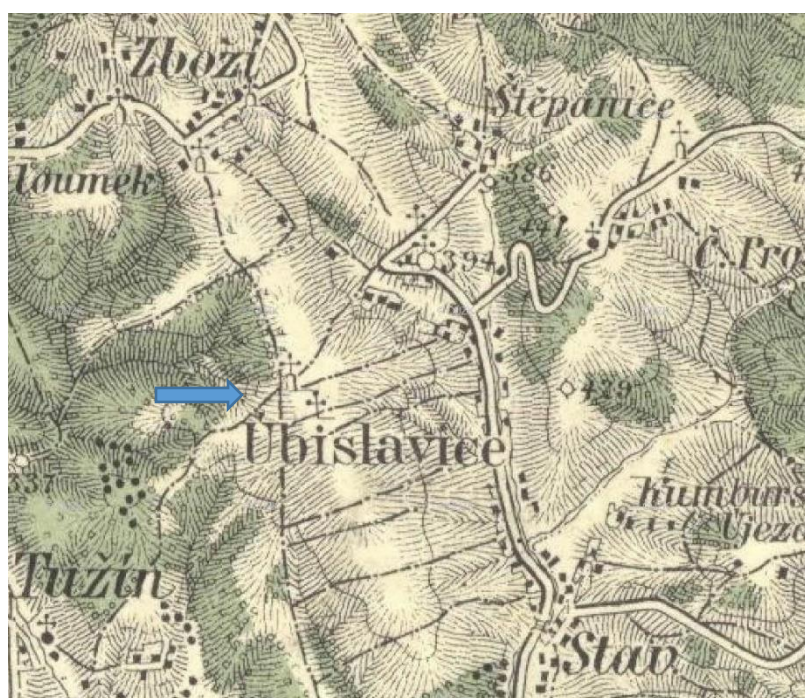
Mapové podklady:



Mapa stabilního katastru z roku 1842. Šipka ukazuje na místo křížku. (zdroj ČÚZK)



Detail z mapy stabilního katastru z roku 1842. (zdroj ČÚZK)



Mapa stabilního katastru z roku 1923. Šipka ukazuje na místo křížku a opodál křížku z roku 1886. (zdroj ČÚZK)



Popis objektu:

Křížek se nachází na křížení cest hřebenové cesty od Zboží ke Špici a od Úbislavic k Tužínu. Orientován je přední plochou k jihovýchodu.

Objekt je sestaven z pěti částí. Nejspodnější vrstva tvořící základ je ze tří plochých kamenů arkozového pískovce (2 ks 150 x 50 cm, výška 20 cm a 1 ks 100 x 40 cm, výška 20 cm). Na tento základ je usazen centrálně podstavec křížku (89 x 56 cm, výška 52 cm). Podstavec je z arkozového pískovce. Hranol je bez ozdob a profilací.

Na podstavec navazuje část s profilovanými bočnicemi a čelem (85-57 x 55-41 cm, výška 20 cm). Tento díl je z okrového pískovce asi z oblasti hořicka. Zadní plocha je zarovnána s plochou podstavce.

Sokl z arkozového pískovce (75-54 x 38 cm, výška 88 cm) je zadní plochou zarovnána se spodními díly. Sokl je ve spodní části ozdoben volutami, které rozšiřují sokl do stran. V pření ploše je basreliéf sv. Kateřiny na podstavě s atributy zlomeného kola, meče a palmové ratolesti, kterou drží v pravé ruce. Po stranách je vysekán text:

Anno 1774

Na zadní straně je třířádkový text. (K jeho přečtení bude potřeba boční nasvícení.)

**Z nákladu Jana Wagen
knechta Rychtáře
z(r)oubyslavského.**

Na sokl je usazena hlavice (54-81-46 x 41-55-38 cm, výška 38 cm) s profilací na stranách a ve předu. Zadní plocha je hladká a zarovnaná se zadní plochou soklu. V hlavice je shora centrálně umístěn otvor po čepu, který jistil dříve sochu.

Aktuální stav:

Nejspodnější kamenný základ je lehce vychýlen od kořenového systému dříve stojících křovin. Mezi profilovaným kusem na podstavci a soklem je objet pootočen – nejspíše po nárazu zemědělské nebo lesnické techniky. Ve vrchní části zadní plochy soklu je větší otvor, způsobený mechanickým poškozením – asi od střelné zbraně.

Povrch kamene je ztmavlý odpovídající umístění a stáří. Na povrchu patrně biologické znečištění v podobě zeleného povlaku a místy i lišejníky a mechy.

Na několika místech jsou vysprávký, které již nevyhovují barevností a pevností. Místy je patrně mechanické poškození – uražené části (po pádu větví nebo nárazu techniky).

Na zadní ploše profilovaného dílu na podstavci je nasprejované číslo 16.

Na reliéfu sv. Kateřiny jsou pozůstatky po polychromii.



IV. Návrh na restaurování:

V prvním kroku bude křížek srovnán:

- odebrána zemina okolo křížku a odhalení nejspodnějších kamenů
- srovnání nejspodnějších kamenů, aby opět tvořily plochu
- bude srovnáno pootočení soklu

Poté bude následovat očista:

- odstranění starých vysrávek a vyčištění spár
- oplach tlakovou vodou s vhodnými čistícími prostředky a odstraňovači biologického znečištění

Poškozené a chybějící části kamene budou doplněny minerálním tmelem ve hmotě probarvené pigmenty z vhodné hrubosti písků. V případě potřeby budou ještě lokálně dopatinovány.

Text na přední i zadní ploše bude zvýrazněn kontrastním pigmentem.

Objekt bude na závěr ošetřen zpevňujícím organokřemičitým prostředkem a hydrofobním prostředkem (vynechány budou nejspodnější kameny a podstavec, aby měla kudy unikat spodní vlhkost).

V. Postup prací:

Dokumentace

Památky byla nejprve důkladně zdokumentována fotograficky zachycením stavu před započatím prací v podobě celku, detailů, nálezů a poškození. Fotodokumentace byla prováděna i v průběhu prací a výběr fotografií tvoří součást závěrečné restaurátorské zprávy.

Statika

Křížek byl okolo obkopán a byly odhaleny spodní stupně. Pomocí hřebenevého zvedáku byl pomník z levé strany přizvednut a podklínován. Následovalo vytažení vyvráceného levého stupně. Prostor byl vyčištěn od kořenového základu. Pozitivním zjištěním bylo odhalení kamenného základu pod pomníkem. Stupeň byl vložen zpět do vyčištěného prostoru. Jeho stále mírné vychýlení je způsobeno mohutným kořenovým systémem v hloubce pod základy.

Následně bylo přistoupeno k zarovnání pootočených dílů pomníku pomocí pajcru, dlátka a klínků.

Čištění

Objekt byl nejprve očištěn špachtlemi od porostů mechů, lišejníků a zbaven nevyhovujících betonových vysrávek a vyčištění spár.



Čištění tlakovou vodou bylo otestováno nejprve na boční části jako zkušební vzorku a poté k omytí celku.

K prohloubení čistícího účinku byl použit čistič Schmutzlöser ředěný vodou (1:25). Po oschnutí sochy, bylo vizuálně zhodnoceno omytí. Na podstavec ze žlutého pískovce byl použit čistící gel Clean FP a jemný kartáček. Celek byl znovu opláchnut tlakovou vodou.

Tmelení

Na výrobu tmelů byl naškrábán červený arkozový pískovec v bývalém lomu Na Skalce (při cestě Brdo – Zboží), který se nejvíce barevností a hrubostí podobá materiálu na pomníku. Byly zhotoveny vzorky a arkozový písek byl míchán s bílým střelečským pískem. Poměr tmelů byl nakonec 0,5 dílu arkozy : 3,5 dílu střelečského písku : 1 díl bílého cementu a mícháno s dešťovou vodou s příměsí plastifikátoru (1,5 litru : 5 ml). Hmota byla nepatrně probarvována pigmenty oxidů kovů. Na žlutý pískovec byla použita předmíchaná směs Carmel s nepatrným probarvováním.

Nové vysprávký byly po zavadnutí strženy brouskem, aby lépe splynuly s okolním povrchem.

V průběhu práce byly tmely zkrápěny rozprašovačem, aby vysychání bylo co nejpozději.

Na zadní ploše soklu nad textem bylo ponecháno poškození od kulové střely, jako historický artefakt.

Barevná retuš

Na závěr byly nové vysprávký a nové doplňky barevně retušovány rozpuštěnými pigmenty v roztoku Paraloidu B72 (2% v toluenu) a technického lihu.

Nápis na přední i zadní straně byl vybarven tmavě hnědým odstínem – pigment rozpuštěný v hustším roztoku Paraloidu B72 (2% v toluenu) a technického lihu.

Závěrečné ošetření

Objekt byl napuštěn zpevňujícím organokřemičitým prostředkem KSE 100 a hydrofobním prostředkem Funkosil SNL (vynechány byly stupně).

Nakonec byl zkušebně osazen kovaný kříž ze zbožské dílny uměleckého kováře Jana Beka a byly vlepeny nerezové závitové tyče v hlavici k jeho ukotvení.

VI. Doporučený režim:

Doporučuje se pravidelně provádět kontrolu díla. Přitom je nutné sledovat změny v barevnosti či tvorbě vlhkých map a výkvětů. Minimálně po pěti letech by měla být provedena chemická ochrana. Tyto práce musí provádět odborník se znalostmi předcházejících zásahů.



VII. Použité materiály:

Statika:	hřebenový zvedák, pajcr, klínky, dláta, rýč, krumpáč, smetáček
Čištění povrchu:	Systém tlakové vody, centrála, sud na vodu, kompresor, kartáček, špachtle, štětce, drobné kamenické nářadí, smetáček Schmutzlöser (fa. Remmers) – čistič menšího znečištění Clean FP (fa. Remmers) – čistící gel
Tmelení:	Štřelecký a arkozový písek z lomu Na Skalce Bílý cement (fa. Het) Záměsová voda (5ml Urychlovač plastifikátor Den Braven : 1,5l vody) Pigmenty Bayferrox Štetce, brousky, špachtle, rozprašovač
Barevná retuš:	Roztok Paraloid B72 (2% v toluenu) + technický líh Pigmenty Bayferrox Štětce
Písmo:	Roztok Paraloid B72 (2% v toluenu) + technický líh Pigmenty Bayferrox
Ukotvení kříže:	Nerezová závitová tyč Chemická kotva (fa. Den Braven) – dvousložkové polyesterové lepidlo
Závěrečné ošetření:	KSE 100 (fa. Remmers) – organokřemičitý zpevňovač kamene Funcosil SNL (fa. Remmers) – roztok siloxanu k hydrofobizaci

V Nové Pace dne 17.5.2024


.....
Jindřich Beneš
 Jindřich Beneš
Jeronýmova 599
509 01, Nová Paka
IČ: 744 75 207
www.jindrichbenes.cz

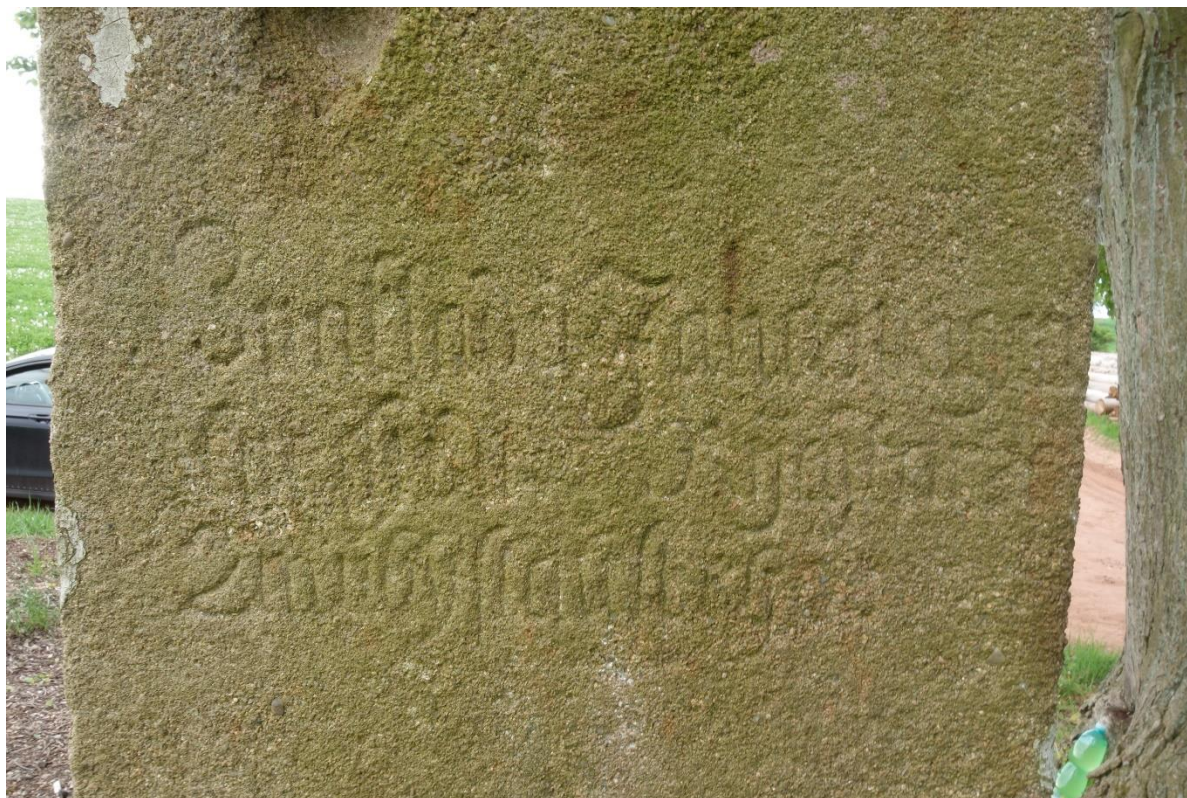
VIII. Fotodokumentace:



Obr. 1 a 2: Stav před restaurováním. Celkový pohled zepředu a zezadu.



Obr. 3 a 4: Stav před restaurováním. Celkový pohled zprava a detail reliéfu sv. Kateřiny a nápisem na přední straně soklu.



Obr. 5: Stav před restaurováním. Detail nápisu na zadní ploše soklu.



Obr. 6 a 7: Stav před restaurováním. Detail mechů a lišejníků na hlavici a otvoru po čepu kotvicím původní kříž.

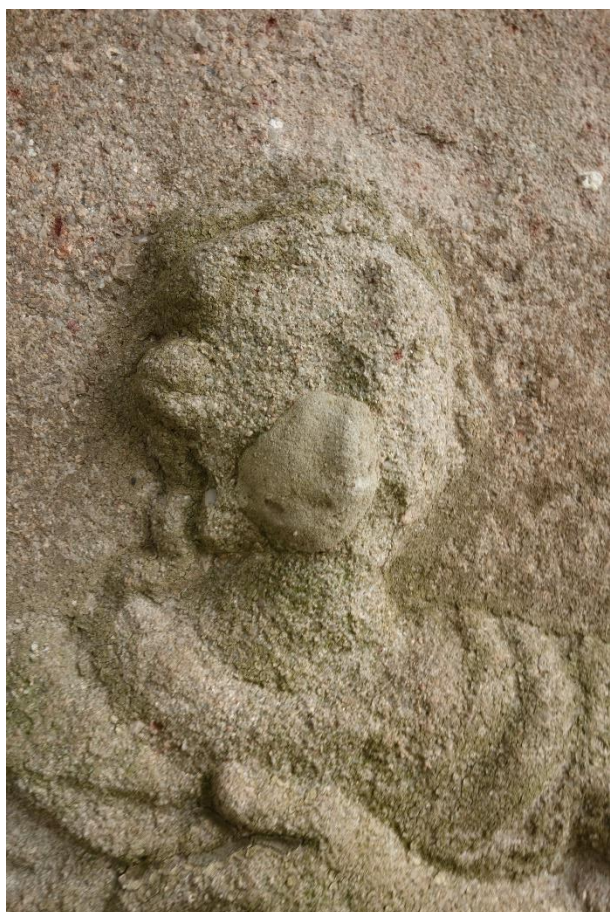


*Obr: 8, 9 a 10: Stav před restaurováním. Detailní pohled na posunutí hlavice
oproti soklu, pootočení soklu oproti podstavci a vychýleného levého stupně.*





Obr. 11, 12, 13 a 14: Stav před restaurováním. Detaily poškození a nevyhovujících betonových vysprávek.





Obr. 15, 16 a 17: Obkopání pomníku, přizvednutí hřebenovým heverem a
odstraňování kořenů.





Obr. 18, 19 a 20: Stav po zarovnání pomníku a odstranění nevyhovujících vysprávek a vyčištění spár.

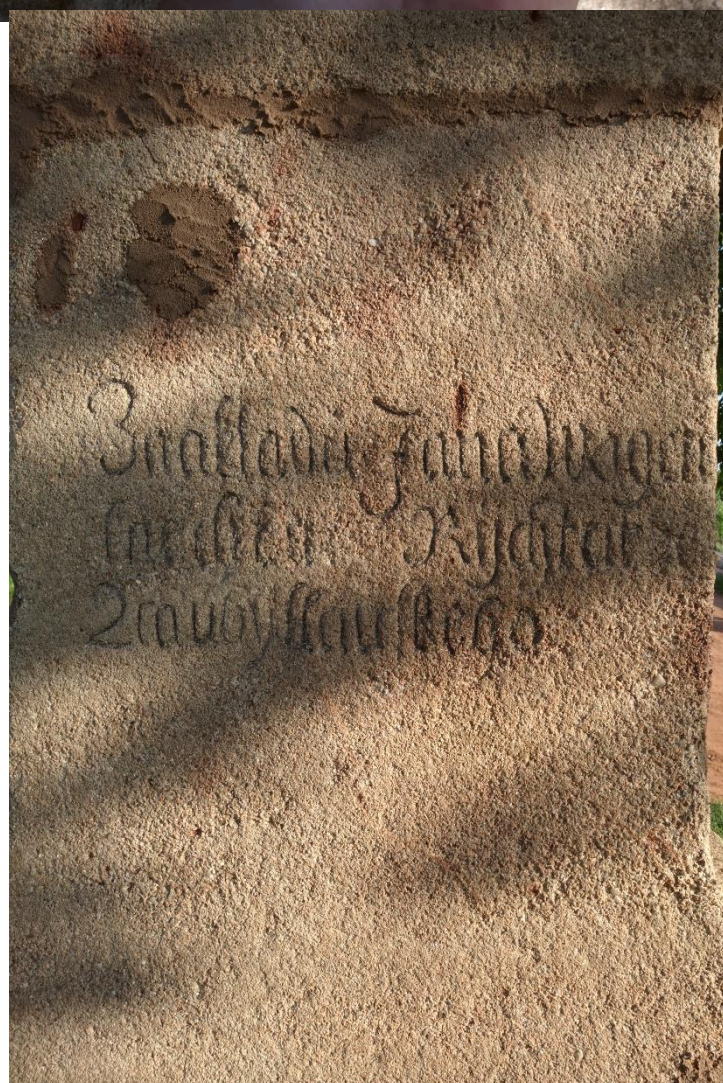


Obr 21, 22 a 23: Detail zkoušky čištění na levé straně podstavce. Celkový pohled na stav po prvním oplachu a celkový pohled na stav po omytí.





Obr. 24, 25 a 26: Vzorek arkozového písku.
Vzorky tmelení a využití nízkého zapadajícího
slunce k zvýraznění textu tužkou. Stav
v průběhu tmelení.

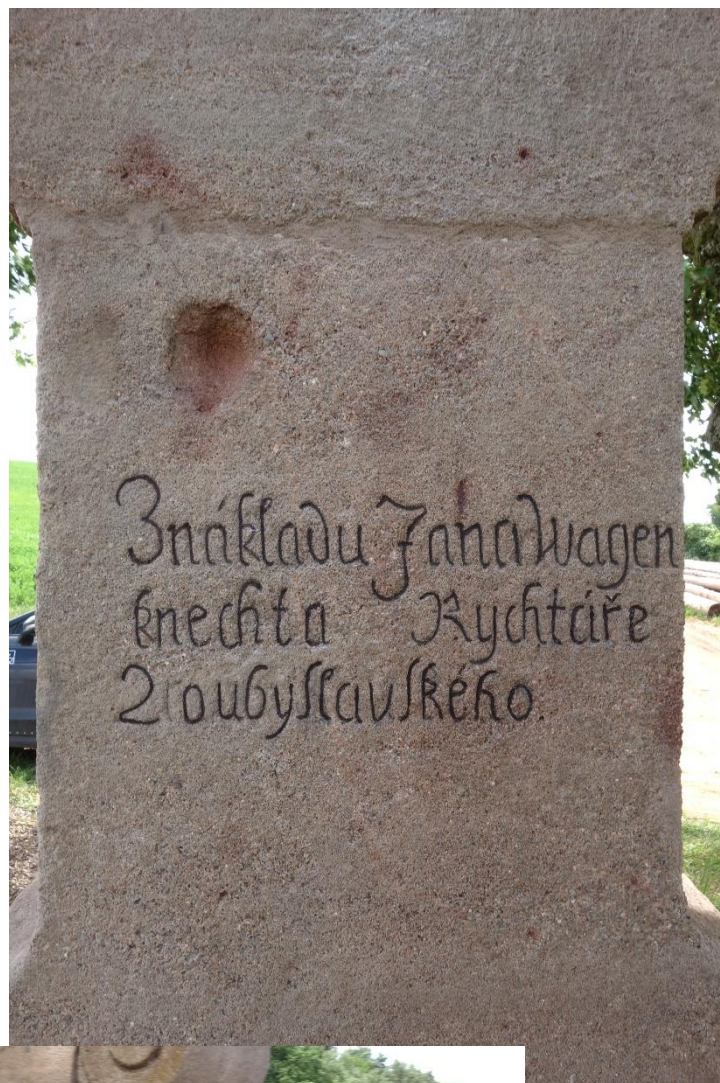




Obr. 27: Kotevní závitové tyče pro kovaný kříž.



Obr. 28 a 29: Detail kovaného kříže při přípravě kotvení.



Obr. 30, 31 a 32: Stav po restaurování. Pohled zepředu soklu na sv. Kateřinu, zadní stranu soklu na text a stupu po kulové střele a srovnané stupně pod podstavcem a úpravu terénu.



Obr. 33 a 34: Stav po restaurování. Celkový pohled zezadu a zprava.



Obr. 35: Stav po restaurování. Celkový pohled zepředu.

tel.: 721 981 385, email: jb@jindrichbenes.cz, www.jindrichbenes.cz